

EL MONESTIR DE SANTES CREUS ESTÀ SITUAT AL MUNICIPI D'AIGUAMÚRCIA, A L'ALT CAMP, AL MARGE ESQUERRE DEL RIU GAIÀ. Els monjos cistercencs fundadors procedien del monestir francès de la Gran Selva. Les primeres pedres les col·locaren a Valldaura, prop de Barcelona, però el lloc era massa a frec dels monestirs de Sant Cugat i de Montserrat. Un any després ho intentaren a l'Encosa, prop de la Llacuna, on trobaren unes terres molt secalloses. Per fi, l'any 1160, en temps de Ramon Berenguer IV, sota la seralada de Montagut i a la vall del Gaïà van fundar el Monestir de Santes Creus.

La llarga història del Monestir de Santes Creus pot dividir-se en dues grans èpoques. La primera va des dels temps dels abats vitalicis fins al segle XVII. Època de grans privilegis, de gran influència en els afers generals i polítics. Tot i ser un extens i important feu, dins dels seus murs hi predominaven l'oració i el treball. La segona època, de lenta davallada, comença amb els abats quadriennals i la pèrdua d'influència econòmica i política fins a la completa extinció del monestir, l'any 1835, amb la desamortització de Mendizábal.

Avui a Santes Creus no hi ha comunitat; però podríem dir que encara hi resta una mostra de la força intel·lectual i espiritual d'aquells temps, força transformada en uns "monjos gegants en constant actitud d'oració", xiprers monumentals que van movent les verdes caputxes al compàs dels vents més forts.

Porta reial

1

Plaça de Jaume el Just

Just sortint de la mongia del monestir trobem la plaça de Jaume II. A mà esquerra hi ha l'hort Gran. És un hort clos, ben assolellat i protegit dels vents freds, un bon lloc per a arbres fruiters i verdures tot l'any.

Al davant, unes cases, les dues primeres, a tocar de l'hort Gran, eren hostatgeries; després l'administració i, a la cantonada, la bosseria. A mà dreta, la Porta reial, una construcció del segle XIV, emmarcada per un arc ogival. Al seu damunt, a banda i banda, hi trobem els escuts amb la flor de lis de la reina Blanca d'Anjou i, en el centre, l'escut quadribarrat del rei Jaume el Just.

A tots dos costats de la porta hi ha contraforts i unes mènsules d'on arrenquen uns arcs de creueria, probablement restes d'un atri que mai no es va arribar a construir. Observeu els curiosos picaportes, pensats per trucar anant a cavall, o bé amb una vara.

2

Plaça de l'Església

Joc de Pilota

Abans, a mà dreta, hi trobem el racó conegut com a *Joc de Pilota*, on els novics jugaven durant les hores d'esbarjo. L'església és de quatre naus i de perfecta creu llatina. El transsepte i la nau central tenen cobertes a dues aigües; les dues naus laterals, més baixetes, aporten aigües a nord i a sud. El frontis, sobri i auster, és molt elegant. Cal ressenyar les fortificacions, amb els seus merlets i les espitlleres acabades pels volts del 1378. La porta és de punt rodó amb motlures gòtiques; hi predominen els elements decoratius de tipus vegetal. A banda i banda de la porta, dos arcs amb escuts, que podrien ser les tanques de dues urnes funeràries. El gran finestral del frontis, de mitjan segle XIII, conserva molts vitralls originals.

Façana de l'església

3

Plaça de Sant Bernat

Tot baixant les escales i observant la plaça de Sant Bernat, ens preguntem qui hi vivia i quina utilitat tenien aquestes cases. El funcionament monàstic requeria tot un conjunt d'equipaments i molts estaven a la plaça. Al primer pis, a les cases que veiem a mà dreta, hi vivien els monjos jubilats, el metge, l'apotecari i els seus criats. A la planta baixa, els magatzems. A l'altre cantó, a mà esquerra, la bosseria, l'hospital de Sant Pere, la farmàcia i diverses dependències per a altres usos de la comunitat.

Font de Sant Bernat

Al centre mateix de la plaça, la Font de Sant Bernat Calbó, construïda cap al segle XVIII. L'abat

4

Bernat Calbó fou un dels grans abats de Santes Creus. Ell va ser qui va acomiadar el rei Jaume I i les seves hosts aquí a Santes Creus, de camí a la conquesta de Mallorca, el 1229.

Pati palau de l'abat

De l'antic hospital de Sant Pere, se'n conserva el pati porticat d'entrada, amb pilars i arcades lleugerament apuntades propies del segle XIII. A mitjan segle XVI l'edifici es destinà a Palau Abacial. Avui pertany a l'Ajuntament d'Aiguamúrcia. Abans de sortir de la plaça us convidem a girar-vos i tornar a contemplar el magnífic conjunt. Els esgrafiatos de les cases, la font del mig, l'escalinata del fons, la sòbria façana de l'església, entre la torre de les Hores i la torre de l'Homenatge, formen un conjunt del tot remarcable.

Plaça Sant Bernat, l'església al fons

5

Plaça de Santa Llúcia

Travessem per sota de la vicaria i arribem a la plaça de Santa Llúcia. La plaça deu el nom a la petita capella que, en honor a aquesta santa, hi ha a mà esquerra. Era la parròquia de les Pobles, d'Aiguamúrcia i de tots els qui vivien al voltant del monestir. L'església depenia de l'abat i l'administrava el monjo vicari. Es va obrir al culte l'any 1741.

Santa Llúcia

Al costat de la capella hi ha un pas barrat que dóna a una propietat privada on antigament hi havia el molí de Dalt. Del recinte de la plaça, hem de destacar la porta de l'Assumpta, una monumental construcció barroca, emmarcada per dues columnes i rematada per una fornícula que conté la imatge de l'Assumpció,

6

Porta de l'Assumpta

patrona dels monestirs cistercencs. Al damunt, la divisa de l'abadia, la doble creu. Des de la barana frontal podem contemplar una magnífica vista de la vall del riu Gaïà i l'Albereda. Aquesta plaça formava part del primer recinte monàstic i, a més de la capella i la vicaria, acollia la quadra, la ferreria i els estables i magatzems on es guardaven el bestiar i els estris del camp. De la plaça sortim per la porta de l'antiga porteria, girem a mà dreta i pel sender del costat de la Font de la Cuixa arribem a la carretera de les Pobles, on trobem la tanca que envolta la cara nord del monestir. Aquesta n'és la cara més freda. Les pedres estan enfosquides per la humitat i desgastades pel refrec dels vents de tramuntana. La primera cosa que ens crida l'atenció és la torre de l'Homenatge. Va ser construïda a la fi del segle XIV, just en acabar les obres de l'església. Més amunt, a la part alta de la paret del creuer, hi descobrim encastada una làpida amb escuts. Diu la llegenda que podria ser la tomba del mestre d'obres que morí allí en caure de la bastida. Al final de la tanca que envolta el monestir comença el camí dels Hortets.

7

Camí dels Hortets

Distribuidor de les aigües amb la mina i el fons del bosc de Sant Sebastià

A uns cinquanta metres a l'esquerra, una caseta acull l'antic distribuïdor d'aigües del monestir. Més enllà, a un costat del camí, uns hortets amb verdures i arbres fruiters. A l'altre, al final de la tanca, la façana de migjorn del monestir. Una vista que no reflecteix exactament la noblesa de les estances i els racons de l'interior de l'edifici. Hi veiem, seguidament, la torre de l'Homenatge i la façana del Palau Reial, la façana del refetor nou, amb el finestral gòtic, les restes de l'antiga cuina i la nova recepció. Seguint el camí, més avall, creuem la rasa dels hortets. Aquesta rasa recollia les aigües d'antigues fontetes que amb els anys han desaparegut. Passada la rasa, un canyar ens acompanya fins a trobar un mur merletat de tàpia mig enderrocat. És un mur que encerclava les vinyes del monestir. Aquesta vinya rep el nom de vinya Closa. El camí segueix per la urbanització *Els Manantials*, el torrent d'en Rubió, la carretera d'Aiguamúrcia i el molí de Baix, on acaba.

Mur merletat

8

Molí de Baix i molí de Dalt

El Monestir de Santes Creus tenia dos molins, el de Baix i el de Dalt. Avui tots dos s'han transformat en cases habitades i són de propietat privada. La ubicació d'un monestir és important, perquè, per al seu bon desenvolupament, necessita un lloc adient. Un lloc allunyat del soroll i ben comunicat, amb bones terres i aigua a dojo i amb una pedrera no gaire lluny, per extreure'n pedra. L'aigua n'era i n'és un element primordial. El Monestir de Santes Creus rebia aigües de sèquies, deus i fonts. L'aigua del monestir es canalitzava cap a la cuina, els rentadors, la bassa, el trull, els brolladors, les fonts dels claustres i la font de la plaça de Sant Bernat. Les aigües sobreres anaven cap a les basses dels horts i molins. Quan les basses dels molins tenien prou aigua començava la molta dels cereals i l'elaboració de les farines. El molí de Baix, com l'altre, ha sofert nombroses transformacions i tan sols ens en queda la bassa, restes que veiem a mà esquerra, camí de l'Albereda, per la carretera d'Aiguamúrcia a Santes Creus.

A uns 400 metres trobem l'entrada de la urbanització *Les Planes del Molí* i a l'altra banda albirem l'Albereda. Més a prop del monestir, a la dreta, veiem en primer pla una tanca. Si enlairem la vista per sobre de la tanca, distingim uns edificis amb un floc de pins al darrere; són els edificis de l'antic molí de Dalt.

9

L'Albereda

Arribant de nou a Santes Creus, trobem uns camins a mà esquerra que baixen a l'Albereda. Aquesta té una extensió aproximada de 9 ha i està situada al marge esquerre del riu Gaïà.

Racons de verd i aigua

Les zones més poblades de vegetació són la nord i la sud. Podem trobar-hi espècies d'arbres com l'om, l'àlber, el lledoner, el pollancre, l'auró, el castanyer d'índies, el freixe, el freixe flor, el roure, la figuera, el plataner i una població arbustiva i herbàcia, com el mill de grua, l'heura i l'ortiga. L'Albereda de Santes Creus, com a bosc de ribera que és, acull nombroses espècies de mamífers, ocells, amfibis, rèptils, peixos, artròpodes i d'altres.

El 10 de gener de 2000 es va aprovar el PEIN (Pla d'Espais d'Interès Natural) de l'Albereda, on es remarca que "L'Albereda de Santes Creus és un paratge singular situat a la riba esquerra del riu Gaïà, que presenta l'interès de salvaguardar una mostra prou representativa de la vegetació de ribera de migjorn de Catalunya. L'espai es caracteritza per uns nivells de diversitat i singularitat que presenten molt pocs sistemes riberencs a la Catalunya meridional".

10

Pont de Pedra

Pont de Pedra

Des de l'Albereda per la carretera i el carrer de Pau Casals, anem cap al pont de Pedra. A mig recorregut, a l'esquerra hi ha l'antiga cooperativa agrícola. És una obra de Cèsar Martinell, construïda l'any 1923, avui en desús. El pont de Pedra està bastit en un punt estratègicament important, ja que enllaça tres camins que a la vegada comuniquen sis comarques. El pont fou construït l'any 1549 en temps de l'abat Jaume Valls. Les dades estan gravades en lletres gòtiques en un dels pilars. És tracta d'un pont d'un sol ull, fet amb bons carreus de pedra i amb una bona boca per evitar embussos en anys de fortes riuedes.

Cooperativa agrícola de Cèsar Martinell

11

Creu de Terme

Al costat mateix del pont hi ha la creu de Terme. La base, de mitjan segle XVII, és escalada i té forma octogonal. El pom és una peça pla-terresca ornada amb vuit capelles que contenen imatges molt desgastades. El nus gòtic conté l'escut de l'abat Porta.

Creu de Terme

12

Font del Camp

Font del Camp

Reprenem la carretera de les Pobles. A uns 100 metres hi ha la font del Camp, l'aigua de la qual es recull en una bassa que antigament servia per regar l'hort del camp dels Avellaners i l'hort del camp dels Noguers. Actualment aquests horts estan urbanitzats.

Cloenda

A la font del Camp acaba el recorregut d'aquest itinerari. Com heu pogut veure, el Monestir de Santes Creus està envoltat d'un meravellós paratge que va canviant al llarg de l'any. A la primavera, mig endormiscats encara, comencen a brotar els arbres i les plantes. Els verds brillants dels ceps, les fulles mig cargolades dels averllaners, els canyars d'un verd més clar i les perennes oliveres donen uns matisos que contrasten amb els verds foscos dels boscos que envolten el monestir del Gaïà. A l'estiu, oriols, tudons, merles i pardals busquen les primeres cireres que comencen a enrogir. Als ceps, els raïms de mica en mica van creixent i madurant amb els colors groguencs del macabeu i el parellada. La garnatxa i les figues de coll de dama, de tons blaus vermello-sos, estan a punt perquè algunes becagües aganada se n'ompli el pap. A la tardor, els fruits a casa. Les vinyes mig espampolades i

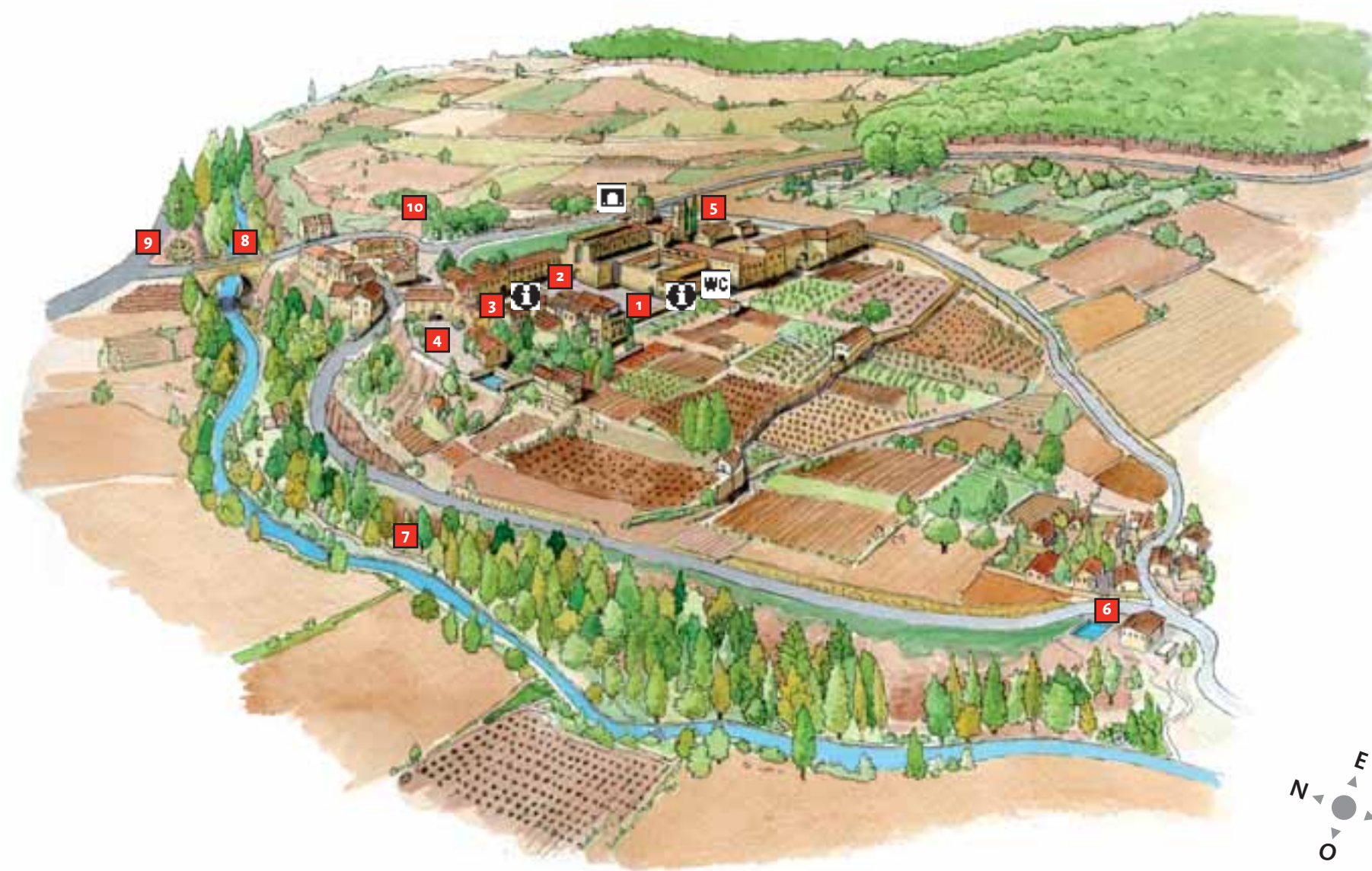
els bagots endolcint-se pen- gen dels sarments esperant que alguna griva en faci un bon àpat. A l'Albereda, els primers vents balancegen les branques dels arbres i una pluja de fulles d'infinits colors encatifèn el terra humit, mentre els plomalls enlairats i majestuosos dels canyars ens anuncien un fred que s'apropa. A l'hivern, les postes de sol encenen les pedres del monestir. Als claustres es respira un silenci sepulcral tan sols trencat pel ruixim de l'aigua dels brolladors o pel crit esfereït d'alguna merla espantadissa que se'n va a jòc. En els dies de molt de fred la molsa verda del brollador del claustre vell s'omple de canelobres glaçats que, plegats amb els xiprers, en ressalten la sobrietat. A finals d'hivern els ametllers florits ens recorden l'arribada de la primavera. Santes Creus i el seu entorn formen un conjunt complex que ens convida a contemplar-lo any rere any en la seva diversitat canviant en el temps.

ITINERARIS AL VOLTANT DEL REIAL MONESTIR DE SANTES CREUS

CATALA

ITINERARI AL VOLTANT DEL REIAL MONESTIR DE SANTES CREUS

El recorregut d'aquest itinerari es pot fer aproximadament en una hora. La dificultat és en general baixa. Cal prendre precaucions entre els punts 4-5 i 9-10 perquè es va per carretera. Per anar a l'Albereda des del punt 6 hem d'anar caminant per la carretera fins a trobar a mà esquerra l'entrada principal.

- 1** PLAÇA DE JAUME EL JUST
 - Inici de l'itinerari
 - Durada: 2 minuts
 - Dificultat baixa
- 2** PLAÇA DE L'ESGLÉSIA
 - Durada: 1 minut des del punt 1
 - Dificultat baixa
- 3** PLAÇA DE SANT BERNAT
 - Durada: 1 minut des del punt 2
 - Dificultat baixa
- 4** PLAÇA DE SANTA LLÚCIA
 - Durada: 1 minut des del punt 3
 - Dificultat baixa
- 5** CAMÍ DELS HORTETS
 - Durada: 7 minuts des del punt 4
 - Dificultat baixa
 - Aquest tros es fa per carretera
- 6** MOLÍ DE BAIX I MOLÍ DE DALT
 - Durada: 15 minuts des del punt 5
 - Dificultat baixa
 - El camí és asfaltat
- 7** L'ALBEREDA
 - Durada: 15 minuts des del punt 6
 - Dificultat baixa
 - Aquest tros es fa per carretera
- 8** PONT DE PEDRA
 - Durada: 10 minuts des del punt 7
 - Dificultat baixa
- 9** CREU DE TERME
 - Durada: 1 minut des del punt 8
 - Dificultat baixa
- 10** FONT DEL CAMP
 - Durada: 4 minuts des del punt 9
 - Dificultat baixa
 - Aquest tros es fa per carretera

El saüc (*Sambucus nigra*)
 És un arbust característic de les vores dels rius i de les fondalades humides. Del saüc, se n'aprofiten les flors, que es poden confitar, i els fruits, dels quals es fan begudes dolces, melmelades i la famosa salsa anglesa Pontak. Cal vigilar, però, que les baies estiguin ben madures, perquè, altrament, poden ser tòxiques.

La granota verda (*Rana perezi*)
 És la granota més abundant del país. Viu dins l'aigua, a les basses i als trams tranquils dels rius i les rieres. La seva coloració és molt variable i va del verd intens al bru. A la primavera i a l'estiu, els mascles emeten el seu crit, anomenat rauc. S'alimenta sobretot d'insectes, però també d'aranyes i cucs.

La cuereta blanca (*Motacilla alba*)
 La cuereta és molt fàcil de reconèixer perquè té el costum de passejar-se per la llera o la riba dels rius movent la llarga cua nerviosament, amunt i avall. Mentre camina busca insectes i petites aranyes, dels quals s'alimenta. Amb tot, no és estrany trobar-la als jardins, als conreus o prop de les masies.

La serp d'aigua (*Natrix maura*)
 Aquesta serp, que pot arribar al metre de llargada, viu als tolls i a les aigües calmes, on es dedica a caçar amfibis i peixos. També és coneguda com a colobra escurçonera o viperina, ja que, com a mecanisme defensiu, pot dilatar les mandíbules i adoptar la silueta de cap triangular típica de l'escurçó.

La bagra (*Leuciscus cephalus*)
 La bagra és un peix autòcton, de la família de les carpes, que pot atènyer els cinquanta centímetres de llargada i el quilogram de pes. És una espècie molt amenaçada per la contaminació, i les seves poblacions han minvat en els darrers anys. És omnívora, però quan creix prefereix els amfibis i altres peixos.

L'ENTORN NATURAL
 L'Albereda de Santes Creus és un bosquet de ribera situat al marge esquerre del riu Gàia, molt a prop del monestir. La seva vegetació destaca per la frondositat, que contrasta amb un entorn mediterrani més sec. Està constituïda per arbres que requereixen un alt grau d'humitat, com ara l'álber, l'om o la sarga. Hi podem observar animals vinculats als medis aquàtics, com la granota verda, la serp d'aigua, la cuereta blanca o la bagra. L'Albereda és un lloc tradicional de lleure per als veïns d'Aiguamúrcia i de la comarca, i una reserva de biodiversitat. L'any 2000 va ser declarada Espai d'Interès Natural.

L'álber (*Populus alba*)
 L'álber, també anomenat arbre blanc, rep aquests noms pel berriscol blanc i dens que cobreix l'anvers de les fulles i per la coloració platejada dels troncs joves. Creix de manera natural a la vora dels corrents d'aigua, però també ha estat utilitzat com a espècie ornamental i d'ombra als jardins i els passeigs.

El pollancre (*Populus nigra*)
 És un arbre tan característic dels cursos d'aigua que, sovint, la seva presència ens indica la situació d'una font, com saben bé els excursionistes. Els pollancre són de creixement ràpid i assolixen fàcilment els trenta metres d'alçada. També es planten arreglats, fent arbredes, per a l'aprofitament forestal.

L'om (*Ulmus minor*)
 L'om viu a tocar de rius i torrents, més a prop de l'aigua que no pas l'álber o el pollancre. La fulla és fàcil de reconèixer perquè la base és asimètrica. En els darrers anys està afectat per una malaltia d'origen fúngic, la grafiosi, que amenaça amb delmar-ne les poblacions en molts països europeus.

- Escolars**
 A l'Albereda no està permesa la visita de grups escolars sense la vigilància del seu mestre o tutor.
- Flora i fauna**
 No arrenqueu cap planta ni us emporteu cap animal o mateu cap animal, tots fan la seva funció a la natura. Si voleu un record, millor que el fotografieu.

Foc
 Durant el recorregut trobareu zones riques en vegetació, que cal preservar de qualsevol risc d'incendi, especialment a l'estiu i en èpoques de sequera.

Monuments
 No us enfieu als murs dels monuments ni a les parets, perquè la pedra està molt malmesa. Pot resultar perillós. Si aneu amb nens, extremeu la prudència. No escriviu ni deixeu grafits als murs i a les parets.

Parterres i camins marcats
 No es pot trepitjar la vegetació dins dels parterres ni la que es troba fora dels camins marcats.

Sorolls
 En la mesura que sigui possible, s'ha d'evitar fer sorolls estridents, els crits i tenir engegats aparells de ràdio i altres. Al medi natural els sorolls s'estenen molt.

NORMES BÀSIQUES DE COMPORTAMENT A LA NATURA
 L'itinerari al voltant del Monestir de Santes Creus inclou visitar l'Albereda i circular al voltant d'espais d'ús públic i privat aliens a nosaltres. Això ens obliga a respectar aquests indrets i els seus entorns.

Acampada lliure
 L'acampada lliure hi és prohibida.

Animals domèstics
 Els heu de mantenir controlats. Poden espantar els animals silvestres i malmetre el medi ambient. No es permet entrar amb gossos al monestir. L'amo del gos és responsable en tot moment dels danys i prejudicis que aquest pugui causar.

Circulació motoritzada
 La circulació motoritzada només és permesa per les pistes forestals obertes a l'ús públic. A l'Albereda no està permesa la circulació de cap vehicle.

Deixalles
 No abandoneu ni enterreu les deixalles a la natura, poden produir lesions a persones i animals. El que cal fer és endur-se-les i dipositar-les als contenidors.

REIAL MONESTIR DE SANTES CREUS
VISITES CONCERTADES
 Les visites concertades per guies especialitzats s'ofereixen a grups i escolars
 Telèfon informatiu 977 638 329
 Telèfon de reserves 695 186 873

HORARIS
 De dimarts a diumenge.
 Del 16 de gener al 15 de març de 10.00 a 13.00 (+30) i de 15.00 a 17.30 (+30)
 Del 16 de març al 15 de setembre de 10.00 a 13.00 (+30) i de 15.00 a 18.30 (+30)
 Del 16 de setembre al 15 de gener de 10.00 a 13.00 (+30) i de 15.00 a 17.00 (+30)
 La taquilla i l'entrada es tanquen 30 minuts abans del límit horari

SERVEIS PER ALS VISITANTS DEL MONESTIR
 WC
 Audiovisual
 Botiga
 Visites guiades
 Visites lliures
 Activitats complementàries

DIES DE TANCAMENT DEL MONESTIR
 • Tots els dilluns no festius
 • Els dies 1 i 6 de gener, 25 i 26 de desembre

DIES D'ENTRADA GRATUÏTA AL MONESTIR
 • Tots els dimarts
 • 23 d'abril, Sant Jordi
 • 18 de maig, Dia Internacional dels Museus
 • A l'agost, festa local, variable
 • 11 de setembre, Diada Nacional
 • Jornades Europees del Patrimoni
 • 13 de desembre, festa local

INFORMACIÓ
 Reial Monestir de Santes Creus
 Plaça Jaume el Just
 43815 Aiguamúrcia
 Telèfon-Fax: 977 638 329
 santescrus.cultura@gencat.cat

Museu d'Història de Catalunya
 Plaça de Pau Vila, 3
 08003 Barcelona
 Telèfon: 932 254 700
 www.mheat.cat

Text i fotografies: Josep Maria Figueret. Disseny i egrèssos: Josep Segura. Info natura: Concepció Luna / Agnès Perelló (AP). Mapa: Hugo Prades.